
Momčilo Zečević

Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca 1918-1940

Medju političkim ličnostima koje su obeležile epohu stvaranja prve zajedničke jugoslovenske države 1918. godine i njen život sve do sloma 1941. godine, jedno od najistaknutijih mesta pripada nesumnjivo lideru Slovenske ljudske stranke dr. Antonu Korošcu. Prema ovom snažnom, veštom i kontroverznom političaru, neprikosnovenom vodji slovenačkog naroda u gradjanskoj Jugoslaviji, gotovo sve postojeće partije i struje imale su svoj odredjeni odnos, zavisan od političkih, socijalnih, ekonomskih i drugih nacionalnih interesa i ciljeva koje su zastupale.

U postojećoj »SHS« formuli, na kojoj je prva jugoslovenska država bila u svojoj osnovi sazdana, sveukupni odnosi izmedju jedina tri priznata naroda, Srba, Hrvata i Slovenaca, prelamali su se u tadašnjem sistemu gradjanske parlamentarne demokratije, u velikoj meri preko vodećih nacionalnih partija i njihovih prvaka. Od svih istaknutih političkih vodja, medju kojima su svakako bili N. Pašić, S. Pribičević, S. Radić, V. Maček, pa i sam kralj Aleksandar, A. Korošec je u politici jugoslovenske države najduže trajao i u njoj najviše bio u vrhovima vlasti. Samo ova činjenica dovoljan je razlog da se svestrano izučavanje ličnosti A. Korošca usmeri i na aspekt kako su on i njegova politika primani i izvan Slovenije, pre svega kod Hrvata i Srba. Ovo je značajno i zbog toga što su se preko takvih odnosa i njihovih javnih konfrontacija posredno stvarale kolektivne predstave u pojedinim nacijama prema drugim narodima, čime se uticalo i na ukupne medjunacionalne odnose u zemlji. Javno mnjenje o Pašiću, Radiću ili Korošcu tako se u velikoj meri transformisalo u poglede na Srbe, Hrvate ili Slovence, a odnosi ovih lidera i njihovih stranaka u jugoslovenskoj politici direktno su se prenosili na odnos pojedinih nacija prema zajedničkoj državi.

Ovom prilikom osvrnuću se samo na neke poglede i ocene političke delatnosti A. Korošca, date od strane značajnijih političkih i javnih činilaca u Srbiji. Ukupan pregled svih ocena i napisa o A. Korošcu, gotovo i da nije moguć, jer je on za vreme svog boravka u Srbiji, pre svega u Beogradu, bio vrlo angažovan, imao je veliku komunikaciju u izuzetno širokom krugu društvenog i javnog života. Dovoljno je samo napomenuti da je pored svog ogromnog političkog angažmana, bio i na čelu Zadružnog saveza Jugoslavije, profesor Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu i dr. Na svim ovim poljima svoje delatnosti Korošec je ostavio mnoge i duboke tragove, koji tek čekaju svoje istraživače. Zato će u ovom prilogu biti uglavnom reči samo o tome kako je politika dr. A. Korošca, vezana za neke značajnije događaje na jugoslovenskoj političkoj sceni, ocenjivana u Srbiji. Pri izboru događaja i ocena težilo se pre svega za onim važnim i indikativnim, na osnovu kojih je moguće doseći opštije sudove o političkom radu i profilu dr. A. Korošca.

Pogled u predistoriju jugoslovenskog ujedinjenja, u vreme prvog svetskog rata 1914-1918, pokazuje da je prve neposredne kontakte sa srpskim političarima Korošec

imao u bečkom parlamentu i to, pre svega, sa onim iz Dalmacije, koji su kasnije, u maju 1917, preko zajedničkog Jugoslovenskog kluba, bili potpisnici poznate Majske deklaracije. Činjenica da su se pod vodjstvom slovenačkih katoličkih prvaka J. E. Kreka i A. Korošca na ovom programu prvi put okupili Slovenci, Hrvati i Srbi, katolici i pravoslavni, liberali i klerikalci, bila je za jugoslovenski program od istorijskog značaja. Krek i Korošec konačno su formulisali svoj odnos prema Srbima u Monarhiji kao ravnopravnim nacionalnim partnerima, što je imalo dalekosežne posledice za odnos Slovenaca prema rešavanju jugoslovenskog pitanja. Medjutim, svoje veze sa Srbima u Monarhiji A. Korošec je naročito izgradjivao preko Zagreba, saradnjom sa Starčevićevom strankom prava, Hrvatsko-srpskom koalicijom i sa drugim strankama u Narodnom vijeću SHS, po njegovom osnivanju. Održavao je, takodje, i veze sa srpskim političarima u Bosni i Hercegovini još od jula 1915, a naročito od polovine 1917. godine. Iskustvo stečeno u saradnji sa srpskim političarima u Austro-Ugarskoj, nije ipak A. Korošcu moglo biti od veće koristi za upoznavanje sa srbijanskom politikom, sa kojom se susreo tek u drugoj polovini 1918. godine. U odnosima prema srpskoj vladi i Jugoslovenskom odboru, A. Korošec je, kao novi vođa SLS posle smrti J. E. Kreka u oktobru 1917, bio u velikoj izolaciji, kao, uostalom, i prema drugim važnijim evropskim centrima zbivanja oko rešavanja jugoslovenskog pitanja. U takvom položaju bila je i ukupna politika Jugoslovena u Austro-Ugarskoj, što je rezultiralo neuvažavanjem Majske deklaracije, deklaracijskog pokreta i drugih njihovih akcija, koje su bile u senci politike Pašića i Trumbića u Evropi i svetu. Situacija između ovih dvaju paralelnih tokova počela se menjati tek početkom 1918, sa poznatim Januarskim memorandumom Jugoslovenskog kluba, martovskom koncentracijom jugoslovenskih stranaka u Zagrebu i obrazovanjem narodnih vijeća.

Svoj prvi neposredni susret sa srbijanskim političarima Korošec je ostvario tek za vreme boravka u Švajcarskoj, krajem oktobra i početkom novembra 1918, gde je preko Beča, po dogovoru sa S. Pribičevićem, kao predsednik Narodnog veća SHS na čelu njegove delegacije, oputovao. Korošec je stigao u Švajcarsku sa oskudnim znanjem o političkoj situaciji i o odnosima između srpske vlade i Jugoslovenskog odbora, o čemu se, po sopstvenom priznanju, uglavnom informisao iz Pašićevog propagandnog lista »La Serbie«, koji je izlazio tokom rata u Švajcarskoj i do koga se u Beču dolazilo tajnim putevima.¹ Na prolasku kroz Bern Korošec je razgovarao sa srpskim poslanikom Milutinom Jovanovićem o spoljnopolitičkim okolnostima za jugoslovensko ujedinjenje i o budućem sastanku sa Pašićem i Trumbićem. Prvi utisci iz susreta A. Korošca sa jednim srbijanskim političarem bili su indikativni za dalji odnos pre svega Radikalne stranke prema njemu. U telegramu koji je povodom susreta sa Korošcem uputio već sutradan, 28. oktobra 1918, svom ministru na Krfu Stojanu Protiću, M. Jovanović ističe da je sastanak u Bernu bio »vrlo dirljiv«, da je Korošec bio »pun oduševljenja« i »velika duša«. Korošec je tom prilikom izrazio solidarnost sa držanjem srpske vlade u pogledu ujedinjenja, saglasio se sa Krfskom deklaracijom kao njegovom osnovom, i iz-

¹ S. Kranjec, Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije, Zgodovinski časopis, 1, XVI, Ljubljana 1962, 226.

javio da »stoji na gledištu jedinstvene države, protiv federacije, koja nosi u sebi velike slabosti i klicu za docnije nesuglasice...«, a za monarhističko uređenje u kome se »stvari lakše i brže konsoliduju«. ² Slična raspoloženja Korošec je zajedno sa liberalnim prvakom dr. Gregorom Žerjavom izrazio i u razgovoru sa dr. Lazarom Markovićem, urednikom Pašičevog lista »La Serbie« u Švajcarskoj. Marković je odmah 30. novembra 1918. obavestio Pašića o tome da su pogledi Korošca na ujedinjenje bliži shvatanjima Pašića i srpske vlade, nego li Trumbića i Jugoslovenskog odbora. ³

Ovakvi stavovi A. Korošca bili su, međutim, u direktnoj suprotnosti sa tadašnjim republikanskim i federativnim raspoloženjima u vodstvu SLS i kod naroda u Sloveniji, kao i sa politikom koju je u tome času vodio Jugoslovenski odbor. I u Narodnom vijeću SHS, u čije je ime doputovao na pregovore u Švajcarsku, raspoloženje većine nije bilo monarhističko i centralističko. Međutim, uoči i tokom rada ženevske konferencije (6.-9. novembra 1918), posle potpunijih informacija o stanju odnosa između Pašića i Trumbića i stava Saveznika, Korošec se brzo odrekao svojih »prosrpskih« raspoloženja i poveo je vlastitu politiku, po kojoj će kasnije biti poznat. Pomognut od Trumbića i srbijanske opozicije prinudio je Pašića na potpis jednog oblika konfederalnog dogovora u tzv. Ženevskoj deklaraciji, što je i bio razlog njene brze suspenzije od strane srpske vlade i dvorskih krugova, koja je usledila odmah posle uspostavljanja direktne veze sa Narodnim vijećem u Zagrebu. Time je Korošec u samom početku u isto vreme, pored simpatija, navukao i nepoverenje, ili, najblaže rečeno, sumnju i oprez kod vodećih političkih krugova u Srbiji kada je njegova politika u pitanju. Rezultat takvog utiska bio je i sprečavanje njegovog povratka u zemlju sve dok ujedinjenje nije bilo završeno. Korošec je tako bio prinudjen da zbog očuvanja interesa svoje stranke i vlastite participacije u vrhovima nove vlasti, prenaplašeno demonstrira, odmah posle 1. decembra 1918, svoj pristanak na unitaristički koncept ujedinjenja i privrženost pravoslavnoj dinastiji Karadjordjevića.

U središtu ovakvog naglog političkog zaokreta A. Korošca prema Srbiji i jugoslovenskom ujedinjenju, bila je i briga za očuvanje ugrožene severne slovenačke granice, odnosno uveravanja jugoslovenskih faktora, pa i samog regenta Aleksandra, da će slovenački nacionalni interesi u toj oblasti »biti u potpunosti zadovoljeni«. ⁴ Prvi aktuelni slovenački političar koga je zajedno sa delegacijom NV SHS regent Aleksandar primio posle ujedinjenja, bio je (29. novembra 1918) dr. Albert Kramer, prvak slovenačke liberalne stranke i blizak saradnik S. Pribičevića u Narodnom vijeću SHS u Zagrebu. Aleksandar je već sutradan (30. novembra 1918) sa Kramerom imao poseban razgovor o prilikama u Sloveniji, što je već bio ozbiljan razlog od samog početka za Koroščevo približavanje regentu Aleksandru i srbijanskim radikalskim prvacima.

Na prvi prijem kod regenta Aleksandra Karadjordjevića Korošec nije dugo čekao, zahvaljujući svakako i svojoj sposobnosti, političkoj mudrosti i veštom prilagodjavanju politici svršenog čina. Posle odvojenih razgovora Aleksandar je 6. decembra 1918. pri-

² M. Zečević, Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinjenje 1917-1921, Beograd 1973, 165-166.

³ Samouprava; Vreme; 26, 27. i 28. aprila 1924.

⁴ M. Zečević, n. d., 205-209.

redio klerikalcu Korošču i liberalcu G. Žerjavu zajednički ručak. U prvoj jugoslovenskoj vladi Korošec je postavljen za potpredsednika a dr A. Kramer za ministra za konstituantu. Oslonjen tako od samog početka na regenta Aleksandra Korošec je u »visokoj« politici ubrzo demonstrirao svoju startnu jugoslovensku političku formulu: podržavao je monarhiju i centralizam u Beogradu, a u Ljubljani svim silama branio prestiž svoje stranke i slovenački nacionalni interes za autonomnim položajem. Takvu politiku zastupao je naročito naglašeno sve dok je trajala bitka za slovenačku severnu granicu. Intervju koji je dao beogradskom listu »Epoha« Korošec je intonirao tako da je kod srpskih stranaka ostavio »najbolji utisak«. Tražio je pomoć »od srpskih intelektualaca« u rešavanju pitanja slovenačkih granica i oštro se izjasnio protiv svih separatističkih tendencija. »Mi Slovenci – isticao je Korošec – nemamo vremena da mislimo na separatističke tendencije. Naš prvi zadatak je da spasemo teritorije i konsolidujemo celu državu.«⁵ Medjutim, posle neuspelog ishoda Koruškog plebiscita 1920. godine, veći naglasak, pre svega zbog raspoloženja u Sloveniji, Korošec je sve više stavljao na autonomiju Slovenije, što je pokazalo da je podrška centralizmu bila taktika i politički interes. To će se, u nešto drugačijim uslovima, ponoviti i kasnije.

Politika dr A. Korošca i voćstva SLS u zajedničkoj jugoslovenskoj državi ne bi se uopšte mogla razumeti i oceniti bez uvažavanja novih okolnosti u kojima se našao tradicionalni sukob između klerikalaca i liberalaca u Sloveniji posle 1. decembra 1918. Nove napetosti u ovom starom antagonizmu ležale su u činjenici da su slovenački liberali jugoslovensku državu prihvatili kao veliku istorijsku priliku da se u Sloveniji konačno obračunaju sa dominirajućim klerikalizmom, zbog čega su propagirali i podržavali centralizam i unitarizam. U traženju novih saveznika protiv ove realne opasnosti od liberala, Korošec je bio prinudjen na velike zaokrete i laviranja u politici, sve do neuspelih pokušaja stvaranja jedne jugoslovenske katoličke stranke. Pravio je saveze sa drugim strankama, vodeći uvek računa da mu najveća opasnost dolazi od liberala i Radićeve Hrvatske seljačke stranke, čiji bi uspon mogao da ostvari staru Starčevićevsko-Supilovsku ideju o hrvatskoj hegemoniji nad Slovencima. Stvaranje Jugoslovenske demokratske stranke u februaru 1919 u Sarajevu, definitivno je gurnulo SLS u naručje radikala i dvora. Korošec je na akciju demokrata odgovorio koncentracijom svojih pristalica i obrazovanjem Jugoslovanskog kluba u parlamentu.

Početakom 1919. godine, dok je još trajalo oduševljenje zbog ujedinjenja, javnost u Srbiji bila je A. Korošču vrlo sklona. Pozdravljen je njegov izbor za potpredsednika zajedničke vlade, kao iskusnog i ozbiljnog političara i lidera slovenačkog naroda. To je uočio i ljubljanski biskup A. B. Jeglič, koji je posle boravka u Beogradu 20. – 22. jula 1919. i razgovora sa regentom Aleksandrom, zabeležio sledeće: »Naš Jugoslovanski klub s Koroščem na čelu uživa veliko uvažavanje. Korošec je najpopularniji čovek u Srbiji; zadovoljni su naročito time što je dobro organizovao ishranu, što je pljačkaše kaznio i odstranio. Rado putuje po zemlji da bi došao u dodir s narodom...«⁶ U tome periodu Korošec je sa simpatijama prihvaćen i među srbijanskim političarima u Pro-

⁵ Epoha, 1. februar 1918.

⁶ A. B. Jeglič, Dnevnik, 23. jul 1919.

tičevoj vladi, jer se kritički poneo prema Vatikanu u slučaju sukoba sa novom državom oko imenovanja djakovačkog biskupa Akšamovića. Na pozitivan odjek u javnosti naišlo je i zalaganje Korošca za saradnju izmedju radikala i demokrata u krizi Protičeve vlade u julu i avgustu 1919. Po njegovom shvatanju trebalo je zadržati u zemlji unutrašnji mir sve dok bude trajala bitka za severnu granicu, ali ubrzo je u sukobu izmedju radikala i demokrata oko obrazovanja Davidovičeve vlade, držao stranu radikalima i bio optuživan da iz toga sukoba želi samo izvući korist za svoju stranku.⁷

Tako su prvobitni naglašeno pozitivni tonovi u javnosti Srbije o A. Korošcu, već počeli dobijati drugačiju intonaciju sa početkom konfrontacija u parlamentu oko neresenih ključnih državnih pitanja, pre svega položaja katoličke crkve i vere, agrarne reforme i ustavnog uređenja.

Pored naizgled čvrste političke orijentacije oko odbrane slovenačkih etničkih granica i autonomnog položaja, Korošec je u jugoslovenskoj politici i posle ujedinjenja dosta dugo lutao i ispoljavao nesigurnost. To je bila dobrim delom posledica njegovog nedovoljnog poznavanja tradicije, osobenosti i metoda političkih odnosa i društvenog života većeg dela ujedinjenih jugoslovenskih zemalja, posebno Srbije, čiji je oblik političko-partijskog života prenet u novu državu. S druge strane, Korošec je u »visoku«⁸ jugoslovensku politiku ušao kao predstavnik stranke sa katoličkom, konzervativnom, klerikalnom i proaustrijskom reputacijom, a iznad svega kao lider pokreta sa republikanskim usmerenjem, zbog čega su mu od strane mnogih političkih krugova, pre svega onih centralistički usmerenih, stvarane velike teškoće.

Strah od pravoslavlja, tudjeg i malo poznatog versko-kulturnog prostora, od revolucionarnog radničkog pokreta i liberalne opasnosti, gurao je Korošca po iskustvu iz bivše Monarhije, sve više na tradicionalno siguran oslonac – kralja i dvorske krugove. Tako su sve do 1929. A. Korošec i voćstvo SLS uporno nastojali da se približe kruni, što im je pomoglo da brže od nekih drugih prečanskih stranaka udju u novi politički život i bliže upoznaju njegove tokove. To je postignuto, pre svega, veštom političkom taktikom A. Korošca, kojom se sve više potvrdjivao kao jedna od vodećih ličnosti tadašnje jugoslovenske politike. Medjutim, zbog ustupaka koje je morao činiti u Beogradu, Korošec je često izazivao nezadovoljstvo, kao i osipanje članstva u svojoj stranci, što je rezultiralo ozbiljnim sukobima u njenom voćstvu. I pored toga što je nesumnjivo bilo teško voditi politiku u sistemu koji je u svojoj osnovi bio antiteza dotadanjem društveno-ekonomskim i političkom razvoju slovenačkog naroda, A. Korošec je uspevao da za svoju stranku, kao i za ukupnu slovenačku nacionalnu emancipaciju, izvuče u postojećim uslovima optimalne koristi, pri čemu je, istovremeno, odlučno branio opštejugoslovenske osnovne vrednosti i zajedničke državne interese.⁸

Koroščevo opredeljenje za oslonac na Radikalnu stranku, pre svega njenim strujama bliskim Dvoru, i na regenta Aleksandra za koga je govorio da je »dubok, oduševljen i otvoren prijatelj slovenačkog naroda«, rezultiralo je njegovim vezivanjem za

⁷ M. Zečević, n. d. 328-331.

⁸ M. Zečević, Na istorijskoj prekretnici, Slovenci u politici jugoslovenske države 1918-1928, Beograd 1985, 119-123.

ukupnu srpsku politiku od samog početka srpsko-hrvatskog sukoba u novoj državi. Pokušaji saradnje predstavnika Hrvatske pučke seljačke stranke i SLS, posle dogovora u Ljubljani početkom januara 1919, kao iskrena koalicija pali su trajno u vodu već posle mesec dana zbog netaktnog napada na politiku A. Korošca prema Beogradu od strane S. Radića. Korošec je odgovorio Radiću da zagovara separatizam i boljševizam u Hrvatskoj, u kojoj »vlada neka hipnoza«, da je »hrvatski separatistički pokret bez tačno fiksirane sadržine i obično povezan sa velikim gnevom protiv Srba. Kakav to značaj ima, Bog zna« – govorio je Korošec – »Moram reći da ne vidim nikakva povoda da Slovenci prihvate separatističku politiku, jer Slovenci ovde uživaju sve simpatije. Teškoće nam stvaraju samo Hrvati...«⁹ Ovim je rečima počeo, može se reći, najžešći medjustranački sukob u prvoj deceniji života jugoslovenske države, sukob između A. Korošca i S. Radića, dvaju nepomirljivih političkih protivnika. To su bila jedina dva stranačka lidera koji se nisu sreli u direktnom razgovoru i koji nisu propuštali priliku da omalovaže i oklevetaju jedan drugoga. U tome je nesumnjivo prednjačio S. Radić, čija su javna istupanja često sadržala izlive mržnje i prezira prema Korošcu, što je sadržala čak i njegova privatna prepiska.¹⁰ Tako su pored objektivnih razloga, zbog ukrašavanja slovenačkih i hrvatskih političkih i nacionalnih interesa, u sukobu SLS i HSS u znatnoj meri doprineli i lični odnosi njihovih vođa, a to je imalo dalekosežne negativne posledice na jugoslovenske unutrašnje medjunacionalne odnose i na ukupnu državnu stabilnost. To, međutim, nije značilo da vođstvo SLS, ili neki njegovi članovi, nisu povremeno, sa simpatijama podržavali Radićevu bitku za što veću autonomiju Hrvatske.¹¹ U takvim, iako retkim situacijama, Korošec je u Beogradu bio glavna meta napada. Tako je, naprimera, pojačane medjunacionalne sukobe između Srba i Slovenaca, kao i Hrvata, ugledni srpski naučnik Stanoje Stanojević objašnjavao bacajući krivicu na Hrvate i Slovence, ocenjujući da su dugo živeli pod tuđim državama, protiv kojih su se borili, te se zbog toga ne mogu privići na »svoju novu državu« i prema njoj ne pokazuju »dovoljno svesti i dužnosti«.¹² U sukobu između Srba i Hrvata vođe SLS držale su se devize slovenačkih liberala da će se slovenačko-srpskim sporazumom Hrvatska moći držati u okruženju i »prilagoditi situaciji«.¹³

Još prilikom procena budućih odnosa u zajedničkoj državi pre njenog stvaranja, Korošec se opredeljavao za Srbiju, njenu najaču stranku i dinastiju, ističući kao glavni razlog sledeće: »Slovenci treba da se drže Beograda jer će tim načinom osujetiti Hrvate da prignjave Slovence – a kod Hrvata se oseća ta tendencija. Beograd opet hoće da prignjavi Zagreb, pa se to dobro našlo.«¹⁴ U sličnom duhu pisala je i Mariborska »Straža«, list koji je bio pod neposrednom kontrolom Koroševih najbližih suradnika. U broju od 22. avgusta 1918. »Straža« ističe: »Naš jedini spas je Srbija.« U opširnom

⁹ Slovenec, 5. februar 1919.

¹⁰ B. Krizman, Korespondencija Stjepana Radića, I, 1885–1918, Zagreb 1972.

¹¹ M. Zečević, SLS i jugoslovensko ujedinjenje, 350–355.

¹² Politika, 14. novembar 1919.

¹³ I. Meštrović, Uspomene na političke ljude i događaje, Buenos Aires 1964, 120

¹⁴ Arhiv Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, Zbirka J. Jovanovića – Pižona, Dnevnik, 28. maj 1919.

članku kao odgovoru na optužbe da je Korošec Slovence prodao Srbima, dalje se kaže: »Sopstvenu republiku, dakle, nismo mogli proglasiti. Morali smo se osloniti na Srbiju, koja je član Antante i ima kod nje priličan ugled, ili pak trpeti da Antanta s nama postupa kao sa svojim neprijateljima, kako hoće... Prilikom rasula Austrije nije bilo pitanje da li se Srbija nekome dopada ili ne, morali smo k njoj da se spase što se spasti može, mi nismo mogli postavljati nikakve uslove; reč su imali Srbi i moramo priznati da su nas primili kao nesrećnu braću, ma da su nas mogli dočekati i kao izdajnike jugoslovenskog naroda jer smo se borili s Austrijom protiv Srbije. Nama su bili potrebni Srbi a ne mi njima.¹⁵ U ovom stavu bila je sadržana i politička doktrina A. Korošca, kao i većine njegovih pristalica u vođstvu SLS, prema Srbiji u vreme neposredno posle ujedinjenja. Takav »politički realan« i blagonaklon odnos A. Korošca prema Srbima i Srbiji u to vreme proizilazio je iz širih raspoloženja slovenačkog naroda, koji je kraj rata i jugoslovensko ujedinjenje, sa velikim očekivanjem u pogledu integralnog slovenačkog okupljanja, dočekaao brojnim manifestacijama u slavu nove države. Tako je pozitivan odnos u Srbiji u vreme ujedinjenja prema Slovencima i njihovom nacionalnom lideru A. Korošcu, imao svoj puni reciprocitet u Sloveniji, gde se naročito klicalo N. Pašiću kao zaslužnom srpskom i jugoslovenskom političaru. Pri svemu tome ne bi trebalo gubiti iz vida da se u Sloveniji ovako u štampi pisalo upravo u vreme velike neizvesnosti oko sudbine severne slovenačke granice i kada je na Jugu pritisak Hrvatske da pripoji delove slovenačkog Prekmurja dostizao kritične razmere.

Izrazita monarhistička, unitaristička i centralistička raspoloženja koja su zagovarali A. Korošec u Beogradu i njegove pristalice preko listova »Slovenec« i »Straža« u martu 1920. pokazala su se, ipak, kao prolazno taktiziranje iznudjeno krizama u državi i zaoštavanjem političkih odnosa u Sloveniji. Da bi se održao na vlasti Korošec je pokazivao spremnost na popuštanje i taktiziranje čak i sa osnovnim programskim načelima svoje stranke. Dok su u Beogradu centralističke srbijanske stranke sa simpatijama prihvatale ovakav politički kurs A. Korošca, u Sloveniji je on naišao na snažan otpor, što je pretilo ozbiljnim rascepom i u samom vođstvu klerikalne stranke. Svoje opredeljenje za jaku centralizovanu državu, Korošec je indirektno objasnio na kongresu SLS u Ljubljani 6. i 7. aprila 1920. Osećajući bolje nego mnogi drugi realnu opasnost od socijalnog bunta u zemlji i širenja komunizma, Korošec je, govoreći o Sloveniji, proročanski izjavio: »Borba budućnosti, borba koja će se ozbiljno voditi medju strankama, jeste samo borba izmedju hrišćanskog socijalizma i komunizma.«¹⁶ Medjutim, simpatije koje je u Beogradu dobio zbog svojih izjava o centralizmu i komunizmu, ubrzo su splasnule kada je u parlamentu i preko štampe u Sloveniji, Korošec pružio odlučan otpor nastojanju Demokratske zajednice da u novi izborni zakon unese tzv. kancelparagraf, odredbu po kojoj bi sveštenici, kao i drugi javni službenici, bili otpušteni iz službe u slučaju da svoj položaj zloupotrebe u političke svrhe. Kao argument protiv demokrata SLS je zastupala davanje prava glasa ženama, ali i oduzimanje toga prava učiteljima, koji su u Sloveniji većim delom pripadali liberalnom taboru. »Da se

¹⁵ Straža, 22. avgust 1919.

¹⁶ Slovenec, 10. april 1919.

naše sveštenstvo držalo toga paragrafa, slovenački narod bi već davno bio denacionalizovan – zaključila je Mariborska »Straža« u broju od 16. juna 1920.

Uz pomoć svojih saveznika radikala, Korošec je uspeo da se pitanje kancelparagrafa odgodi. Usledio je zatim, kako je izveštavao »Slovenec«, »triumfalni« doček regenta Aleksandra u Sloveniji, gde su se SLS i katolička crkva, zajedno sa liberalnim taborom, utrkivali u što većem približavanju kruni. Sa svoje strane Aleksandar je takodje učinio sve u pridobijanju slovenačke javnosti za politiku koju je zastupao i vodio.¹⁷ Jedna od praktičnih posledica politike A. Korošca u prve dve godine života zajedničke države, bilo je jačanje katoličkog pokreta u Sloveniji, što je veličanstveno manifestovano na Prvom orlovskom slovenskom taboru, održanom u Mariboru od 29. jula do 3. avgusta 1920. godine.

I u vreme najveće svoje moći u Sloveniji, Korošec u Beogradu nije bio bez velikih političkih nevolja, zbog kojih je često morao da taktizira. Tako, na primer, nemoćan da izmeni visoku poresku stopu Slovenije u finansijskom zakonu za 1920/1921. godinu, na koga je, inače, kada mu je zapretila ostavka u vladi dao pristanak, Korošec je početkom septembra 1920. napustio Beograd i otišao u Mariborsku bolnicu na lečenje. Trebalo je time u Sloveniji stvoriti utisak da je bio protivan ovom budžetu i poreskom opterećenju po glavi stanovnika u iznosu 247 dinara za Sloveniju a 158 dinara za druge krajeve zemlje. Ovakvo ponašanje Korošca u »visokoj« politici nemački poslanik u Beogradu Keler ocenjivao je kao »čudno«, jer je Korošec učestvovao na svim sednicama debate u budžetu, te je bilo prirodno, ističe Keler, da će predsednik vlade (Protić) uspeti da svog »ministra saobraćaja urazumi«.¹⁸

Popuštanje Korošca i oko ovog budžeta svakako treba dovesti u vezu sa predstojećim oktobarskim plebiscitom u Koroškoj. Medjutim, u trci za glasačima za predstojeće izbore, voćstvo SLS nije ostvarivalo potrebnu saradnju sa jugoslovenskim delegatima u plebiscitnoj komisiji u Koroškoj i sa vladom u Beogradu. Oko pitanja plebiscita došlo je ubrzo do ozbiljnih nesuglasica izmedju klerikalne vlade u Ljubljani sa članovima Medjunarodne plebiscitne komisije J. Cvijićem i J. Jovanovićem, kao i predsednikom vlade M. Vesnićem, što je, s obzirom da su ovi bili srpski političari, posle neuspeha plebiscita 10. oktobra 1920, dugo imalo negativne posledice na slovenačko-srpske međunacionalne odnose.¹⁹ Traženje krivca za poraz u Koroškoj zaoštrilo je odnose izmedju Ljubljane i Beograda, ali i medjustranačka trvenja u samoj Sloveniji. Dok je A. Korošec izbegavao da se javno izjasni o uzrocima neuspeha plebiscita, predsednik Deželne vlade i jedan od vodja SLS dr Janko Brejc nastojao je da krivicu i odgovornost prebaci na Srbe, delegate u plebiscitnoj komisiji i na vladu u Beogradu. Iz Beograda su, obrnuto, stizale optužbe na slovenačke građanske političare oba smera, kojima je pripisivan politički diletantizam, egoizam i neprincipijelnost.²⁰ Čitava drama oko koroškog ple-

¹⁷ Slovenec, 27. juni 1920.

¹⁸ Diplomatski izveštaj iz Političkog arhiva u Bonu o političkim prilikama u Jugoslaviji 1920–1941, Rukopis u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu, 79

¹⁹ Vid. opširnije: M. Zečević, Slovenačke političke stranke i koroško pitanje 1918–1920, JIČ, 1–2, Beograd 1980.

²⁰ »Novi život«, knj. VIII, sv. 6, 11, 12, Beograd 4. februar, 11. i 18. mart 1922, 161–167; 330–335; 357–364.

biscita, kako je to kasnija istoriografija uglavnom potvrdila, bila je ocenjena već neposredno posle poraza. U broju od 15. oktobra 1920. mariborska »Straža« donela je uvodnik sa naslovom »Izgubili smo jer smo sami krivi!«, kao i liberalni »Slovenski narod« 19. oktobra 1920. članak »Pravi krivci«, u kome se »u prvom redu« optužuju Slovenci i zaključuje: »I ako hoćete osobe koje su krive, njih ćete naći kod kuće u Ljubljani«.

Skidanje korušskog plebiscita sa dnevnog reda jugoslovenske politike, značajno se odrazilo na dalju političku delatnost A. Korošca u Beogradu. Posle 10. oktobra 1920. prestali su važni razlozi za Koroščevu dotadašnju naglašenu uzdržanost, kolebljivost i popuštanja. Moglo bi se reći da je sa koruškim plebiscitom bila završena kolokvijalna faza stupanja A. Korošca na jugoslovensku političku scenu, kada je zbog obaveza i očekivanja oko severne granice, koja je bitno zađirala u slovenački nacionalni integritet, činio neuobičajene i neprimerene ustupke i u Beogradu i u Ljubljani. Taj period svog delovanja najbolje je ilustrovao sam Korošec rečima koje je izgovorio na sastanku poverenika SLS-a u Mariboru 30. septembra 1920: »Ja sam monarhist, a i svaki patriota republikanskog naziranja mora mi priznati da još nismo zreli za republiku.«; zalažući se »samo za slovenačku autonomiju«, obrazovanu uglavnom, po kulturnom i privrednom kriterijumu, Korošec je i položaj katoličke crkve u novoj državi ocenjivao pozitivno, ističući da pod pravoslavnom dinastijom Karadjordjevića za protekle dve godine »sigurno nema katolika koji bi se u verskom pogledu mogao na bilo šta požaliti«.²¹

Medjutim, čim je svoje zahteve o slovenačkoj autonomiji, na prolasku kroz Zagreb, proširio i na zahteve za autonomijom Hrvatske, kao i drugih pokrajina u zemlji »koje su već ostvarene i one koji će se još ostvariti«,²² Korošec je odmah naišao na oštro protivljenje centralističkih krugova u Beogradu. Njegovi saveznici, radikali, i ovoga puta su pokušali da mu pomognu, ublažavanjem njegovih protivcentralističkih izjava. Tako je naslednik S. Protića na položaju ministra za ustavotvornu skupštinu radikal dr Lazar Marković, ocenjivao Koroščeve zahteve za autonomijama kao nedovoljno »pravnički preciznim« i mogućim da budu dovedeni »u sklad sa principima unitarizma«.²³ U medjuvremenu je Mariborska »Straža« (20. oktobra 1920) člankom »Autonomija ili centralizam«, konačno obznanila da će buduća politika SLS i njenog vodje biti protivcentralistička, da se Jugoslavija neće rušiti (»e, to nikada!«), ali da se mora učiniti sledeće: »Napravimo u zajedničkoj kući, pod istim krovom, više soba, da se ne bismo svi tiskali u jednoj velikoj sobi, pa će zajednički život biti mogućan.« Sa više ili manje radikalizma u daljoj političkoj borbi, Korošec se uglavnom držao ove devize.

Svako značajnije pitanje u državnoj politici bilo je za A. Korošca novi izazov. To se desilo i sa potpisivanjem Rapalskog ugovora o razgraničenju između Italije i jugoslovenske države iz novembra 1920. koje je palo uoči Koroščeve predizborne agitacije u Sloveniji. Posle poraza u Koruškoj, Rapalski ugovor značio je novi udarac slovenačkoj

²¹ Straža, 1. oktobar 1920; Slovenec, 2. oktobar 1920.

²² Narodna politika, 6. oktobar 1920.

²³ Samouprava, 21. oktobar 1920.

nacionalnoj celini, a za nevolju potpisala ga je vlada u kojoj je Korošec bio ministar. Na veliko nerazpoloženje u Sloveniji i napade liberala da je Slovence »prodao Srbima«, Korošec je odgovorio napuštanjem Beograda i izbegavanjem učešća u ratifikovanju Rapalskog ugovora. Dok je vlada u Beogradu, nastojeći po svaku cenu da od svog ministra dobije potpis za ratifikaciju, uporno slala Korošcu telegrame po Sloveniji sa pozivom da dodje u Beograd, on je u predizbornoj agitaciji u Štajerskoj, čas napadao jugoslovensku delegaciju, govoreći da je imala »drugačije instrukcije«, a čas se zalagao za prihvatanje Rapalskog ugovora. Pri tome je odlučno nastojao da spreči najavljeni talas antisrpskih demonstracija u Sloveniji, braneci Srbe, Srbiju, Kraljevstvo SHS, kao i »bratstvo i jedinstvo« tri naroda u zemlji. Isticao je da je »glupo« za sve teškoće i greške optuživati Srbe, zatim da Hrvate nisu batinali Srbi već Hrvati »većinom žandarmi, koji su bili obučeni u srpsku uniformu«, da slovenačke vojnike nije batinao »srpski narod, već oficiri, Srbi ili Hrvati ili Slovenci«. ²⁴ Svoje, pak, izbegavanje ratifikacije Rapalskog ugovora Korošec je uslovljavao i rešenjem pitanja obrazovanja pokrajinskih vlada u Splitu i Sarajevu, a u telegramu upućenom predsedniku vlade M. Vesniću kaže: »Moj dolazak na današnju sednicu (18. novembra – M. Z.) ne sme se tumačiti ni da sam saglasan ni da nisam saglasan,« što je i klerikalna štampa ocenila kao Korošćev pristanak na ugovor. Na kraju, po već oprobanom i karakterističnom receptu svoje politike u Beogradu, Korošec je potpisao »s protestom i teškim srcem« Rapalski ugovor zbog »viših državnih interesa«. ²⁵ Ubrzo se videlo da je, ipak, glavni razlog za ovo kolebanje Korošca bilo, ustvari, neslaganje sa vladinim nacrtom ustava, gde nije bilo uvaženo gledište SLS o autonomnom uredjenju pokrajina.

Dok je radikalnska »Samouprava« (8. decembar 1920) pravdala ovakvo ponašanje Korošca i branila ga od napada demokrata u Beogradu, koji su ga označavali kao neprijatelja Srba, separatistu i »klerikalnog mračnjaka«, jer joj je još bio preko potreban za predstojeću ustavnu borbu, beogradska »Politika«, kao nezavisan list, takodje ga je napadala. Pisala je da Korošec zajedno sa J. Brejcem uverava »svoj svet kako je Slovenačka žrtva u Beogradu i kako svako slovenačko selo, koje ostane u tudjinskom ropstvu, treba da zna da je za to kriv Beograd. Dr. Brejc tvrdi čak i to, da je Slovenačka kompenzacioni objekat za sva međunarodna pogodjanja«. ²⁶ Ulje na vatru srpsko-slovenačkog spora oko ugovora sa Italijom dolivali su posebno slovenački liberali, proturajući vesti o povlačenju SLS i A. Korošca i »kidanju svih veza sa Beogradom«. ²⁷

Ovakva politika A. Korošca u Beogradu imala je, ipak, za krajnju posledicu neuspeh SLS u Sloveniji u izborima za ustavotvornu skupštinu održanu 28. novembra 1920. godine. Gubitak podrške širokih slojeva pristalica u Sloveniji bio je ozbiljan razlog za preispitivanje ukupne Korošćeve jugoslovenske politike. Naišavši na otpor i u samom vođstvu SLS, Korošec je bio prinudjen na radikalnan zaokret, pa je već odbijanjem privremenog poslovnika za Ustavotvornu skupštinu i svojom ostavkom u vladi 11. decembra 1920, najavio novi politički kurs SLS. Protivcentralistički stav i zahtev

²⁴ Straža, 22. novembar 1920.

²⁵ Slovenec, 23. novembar 1920; Politika, 23. novembar 1920.

²⁶ Politika, 26. novembar 1920.

²⁷ Jutro, 23. novembar 1920.

za punom slovenačkom autonomijom, neposredno uoči donošenja prvog zajedničkog ustava, više su, reklo bi se, bili iznudjeni od strane grupe mlađjih političara u vođstvu SLS, nego što je to bio izraz političke volje samog A. Korošca. Nezadovoljstvo politikom održavanja SLS u vladi po svaku cenu, pretilo je, međutim, da pokvari odnose A. Korošca sa N. Pašićem i radikalima u Srbiji, a istovremeno udalji A. Korošca i od regenta Aleksandra, čime bi SLS prvi put posle ujedinjenja izgubila svoja glavna uporišta u jugoslovenskoj politici.

Novi sukob između »starih« i »mlađih« u SLS, ovoga puta izbio je oko pitanja unutrašnjeg uređenja, odnosno monarhije ili republike, te je i sam biskup Jeglič, pre nego je sukob prodro u javnost, sa žaljenjem konstatovao da su »mlađi«, protivnici Korošćevog taktiziranja i popuštanja u Beogradu, okupljeni oko Jugoslovenske strokovne zveze, svojim »netaktičnim postupanjem«, izazvali »u Beogradu onu mržnju koja postoji protiv nas«.²⁸ U razgovoru sa biskupom Jegličem 1. januara 1921. godine Korošec je isticao da »Srbijanci misle da smo mi protiv državnog ujedinjenja«, jer tako shvataju zahtev za autonomijom, kao i to da mu je Pašić rekao: »Državom ćemo obuhvatiti sve Srbe, znači i Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju. Kada se Korošec začudio i rekao: mi smo za autonomiju, ali ne za oцепljenje od države; ako budemo nadglasani, prihvat ćemo centralizam i ostati u opoziciji. Na to se Pašić zamislio i rekao: ako je tako onda se treba pobrinuti za koridor iz teritorija države preko Hrvatske i Italije.«²⁹ Posle ovakvih saznanja Jeglič je podržao Korošca u njegovoj »realnoj politici«, koja je bila sadržana, nasuprot Radićevom radikalizmu, u jednom obliku umerene opozicije.

Nakon pregovora Korošca sa Pašićem 12. januara 1921, njegovog odbijanja da uđe u vladu i pretnji da će napustiti Beograd, kao i Pašićevog odgovora »da im to niko neće sprečiti ako zaista žele u Ljubljanu«, »Politika« zaključuje da su SLS i Jugoslovenska muslimanska organizacija »nepopravljive separatiste«.³⁰ U javnosti u Srbiji A. Korošec je tako sve više dobijao, negativne ocene, a naročito kada je pokušao pregovore sa Radićevom HRSS. Međutim, na domaćem terenu, u Sloveniji, opozicioni položaj postepeno, ali sigurno, vraćao mu je ugled i jačao SLS, čijoj je autonomističkoj politici veliku podršku pružila Autonomistička izjava slovenačkih kulturnih radnika iz februara 1921. godine.

Na drugoj strani, ustavni predlozi JK sadržali su staru Korošćevu ideju da se oslabi moć bliske Hrvatske. U šest autonomnih pokrajina na koje bi se država podelila, pored Srbije, Crne Gore i Vojvodine, kao pravoslavnog dela, katolički blok bi trebao biti: Slovenija, Hrvatska i Slavonija, a Bosna i Hercegovina sa Dalmacijom. Ovaj predlog je očigledno ciljao na slabljenje Srbije i Hrvatske, ali i na jačanje katolicizma u Bosni i Hercegovini.

Ustavni nacrt Jugoslovenskog kluba i opozicioni odnos SLS prema donošenju centralističkog ustava, bili su razlozi za najveće udaljavanje između A. Korošca i N. Pašića, kao i regenta Aleksandra i drugih centralističkih i unitarističkih snaga u Srbiji.

²⁸ A. B. Jeglič, Dnevnik, 20. avgust 1920.

²⁹ Isto, 21. januar 1921.

³⁰ Politika, 13. januar 1921.

A. Korošec, koji je, slično kao i N. Pašić, iz taktičkih razloga retko nastupao u parlamentu, govorio je u Ustavotvornoj skupštini 15. aprila 1921. Tom prilikom, želeći da objasni odnos Slovenije prema zajedničkoj državi, istakao je da JK i SLS nikada nisu pristajali na unutrašnje uređenje države bez punog uvažavanja autonomije pokrajina u njihovim istorijskim granicama. Zaključio je zatim da je srbofobstvo u Sloveniji naraslo do kritičkih granica zbog pogrešne politike koju vode srpski, hrvatski i slovenački političari, »ali da najveće srbofobstvo potiče iz bojazni, straha pred prevlašću srpskog elementa«. I ovoga puta Korošec, ipak, nije propustio da naglasi jugoslovensku opredeljenost i državotvornost Slovenaca.³¹ Medjutim, neraspoloženja, koja je svojim opozicionim držanjem prema centralističkom ustavu izazvao u Srbiji, nisu se mogla sakriti, iako su, po pravilu, najžešći napadi na »austrofilstvo i srbofobstvo« A. Korošca i SLS dolazili iz redova slovenačkih liberala. Sve nade za razumevanje autonomističkih zahteva SLS Korošec je uzaludno vezivao za drugog radikalnog prvaka – Stojana Protića, koji je bio sklon takvom unutrašnjem uređenju.

Sa svoje strane radikali su, da bi pridobili Korošca za nastavak saradnje, zajedno sa JK glasali protiv koncelparagrafa u Ustavotvornoj skupštini 25. maja 1921. Za ojačalu SLS posle velike pobede na opštinskim izborima u Sloveniji, ovaj ustupak, ipak, nije bio dovoljan razlog za promenu anticentralističkog kursa. Ni brojne pohvale upućene istupanjima poslanika SLS u ustavnoj debati od strane režimske štampe, kao ni direktni pregovori A. Korošca sa N. Pašićem, nisu uticali na njega da pruži traženu podršku vladinom nacrtu ustava. Poslanci JK su, naprotiv, u znak protesta, napustili Ustavotvornu skupštinu 13. juna 1921, a donošenje tzv. Vidovdanskog ustava 28. juna 1921, u Sloveniji primljeno je sa gorčinom i razočaranjem.

Apstinencija SLS u donošenju ustava nije u Srbiji izazvala antislovenačku reakciju, kako se to očekivalo. Naprotiv, prihvatanje ustavne i parlamentarne monarhije i povratak poslanika JK u Narodnu skupštinu već 2. jula 1921, bio je razlog za neskriveno zadovoljstvo radikala. Radikalni ministar u Pašićevoj vladi M. Ninčić bio je pun »jugoslovenskih« i »državotvornih« komplimenata upućenih Korošcu i SLS, posebno ističući sledeće: »Jugoslovenska pučka stranka nije se nikad upuštala ni u kakvu antidržavnu akciju. Ona je uvek, sa svojim šefom g. Korošcem, ostala na gledištu, da Hrvati i Slovenci nemaju drugog, ni boljeg rešenja, no da s braćom Srbima stvore jednu jaku državnu zajednicu.«³² Radikalima se, medjutim, ovoga puta nisu sasvim ispunila očekivanja. Posle Vidovdanskog ustava A. Korošec dugo neće biti kao ranije njihov čvrst oslonac, jer je njegov autonomistički program, tek sa centralističkim ustavom, dobio pravi razlog i podsticaj za dalje širenje.

Da bi prinudili Korošca na saradnju na održavanju centralističkog režima demokrati i radikali su često sinhronizovali svoje pritiske na SLS. Tako su i aktivnost poznate Organizacije jugoslovenskih nacionalista (ORJUNA), usmeravali protiv svih opozicionih snaga, pre svega HRSS i KPJ, ali i protiv SLS u Sloveniji.³³ Vodje Radikalne

³¹ Stenografske beleške Ustavotvorne skupštine, XV, 15. april 1921, 17.

³² M. Ninčić, Novi ustav i političke stranke, Novi život, knj. V, sv. 12, 9. jul 1921, 355.

³³ M. Zečević, Na istorijskoj prekretnici, 186–188.

stranke nastojale su na svaki način da zadrže svoje dobre odnose sa SLS, te su preduzimali naizgled neuobičajene mere kako bi A. Korošca naterali da im se ponovo približi. Tako su već u augustu 1921. osnovali u Kočevju slovenački ogranak Narodne radikalne stranke, sa listom »Radikal«, čime su želeli da prinude A. Korošca i voćstvo SLS na popuštanje i približavanje NRS. Slovenački radikali bili su u toj funkciji sve do novog sporazuma SLS i NRS o saradnji u julu 1927 (tzv. Bledski pakt), ali bilo bi preterano tvrditi da su u nekakvoj većoj meri ostvarili svoju nameru.³⁴

Sa mnogo više uzbuđenja, pa i straha, dočekana je jedna druga radikalska »zavera« protiv A. Korošca: povratak u slovenački politički život bivšeg predsednika SLS dr Ivana Šušteršiča. Sa svojom brošurom »Moj odgovor«, uperenom protiv Korošćevog voćstva SLS, veliki protivnik prvodecembarske Jugoslavije, iznenadio je svojim povratkom na uzburkanu slovenačku i jugoslovensku političku scenu. Uz ličnu pomoć i podršku N. Pašića, Šušteršič je ponovo, ovoga puta preko Beograda, ustalasio redove SLS, sprečavajući istovremeno njeno približavanje demokratima, radićevcima i Muslimanima. Sa svojom Narodnom ljudskom strankom, kao »pravom« naslednicom SLS, Šušteršič je prema očekivanju doživeo poraz na izborima 1923. i 1925, međutim, ipak je za interes svojih patrona ostvario određeni cilj: preko svojih novina uporno je kompromitovao voćstvo SLS i vršio pritisak na njega. Kao što se iznenada pojavio, tako je čim je došlo u izgled novo približavanje Korošca Radikalnoj stranci, brzo je nestao iz slovenačke politike. Radikali su na kraju i sa Šušteršičevim angažmanom samo pokazali koliko im je za održavanje na vlasti bio potreban A. Korošec sa svojom strankom.

Posle brojnih pokušaja i različitih jalovih političkih saveza u opoziciji i kratkog učešća u Davidovićevoj vladi, tokom 1921–1925, pri čemu je najneiskreniji bio odnos sa Radićevom HRSS, Korošec je procenio da mu je za položaj SLS i ostvarenje njenog najvažnijeg programskog cilja – autonomne Slovenije, bio potreban povratak na vlast u Beogradu. Dugo tavanje u opoziciji bilo je ozbiljno zapretilo položaju SLS i u samoj Sloveniji, u kojoj su liberali, oslonjeni na Beograd, dobijali sve veća ovlašćenja. Stoga je Korošec realno ocenio da je u datim odnosima snaga ostvarenje slovenačke autonomije moguće jedino popuštanjem centralizmu, ulaskom SLS u vladu i osloncem na svoje stare saveznike – radikale i dvor. Već od kraja 1925. svoju politiku Korošec je sve više usmeravao u tome pravcu.

Posle istupanja HSS iz vlade, Korošec je u februaru 1927, ušao u vladu zajedno sa radikalima i time se ponovo približio srbijanskim strankama a udaljio od svojih dotadašnjih opozicionih saveznika. Radikali od Korošca, kao od HSS, nisu tražili da prethodno odustane od zahteva za revizijom ustava. Ovaj novi zaokret SLS prema radikalima pismeno je potvrđen tzv. »Paktom prijateljstva«, potpisanim od predsednika vlade, radikala Velje Vukičevića i A. Korošca na Bledu 9.–10. jula 1927. U ovom sporazumu naglasak je stavljen na donošenje zakona o oblasnoj samoupravi, po kome bi oblasti dobile više ovlašćenja, a Slovenija sačinjavala jedinstvenu administrativnu celinu na čelu sa samoupravnom oblasnom skupštinom. Dogovor između Korošca i Vu-

³⁴ Isto, 164–172.

kičevića tz. Bledskim sporazumom imao je kao prvi cilj izolovanje i slabljenje HSS, kao i Samostalne demokratske stranke S. Pribečevića, kojoj su pripadali slovenački liberali. Korošec je, kao svoj ustupak, morao povesti odlučnu agitaciju protiv S. Radića, u okviru koje je, pored ostalog, izjavio: »Radić lako može dobiti i 315 poslanika, ali vladu ne sme dobiti. Davati Radiću kuglice, isto je kao baciti ih u Savu da otplove u Crno more.«³⁵

Ponovni ulazak Korošca u savez sa radikalima režimska štampa u Srbiji dočekala je s neskrivenim zadovoljstvom. Mišljenje opozicije i demokrata oko Lj. Davidovića bilo je da se Bledskim paktom stvorio reakcionarni savez što »zvoni rdjavo i po sve napredne elemente u Sloveniji, koji se godinama bore protiv klerikalnog mraka.«³⁶ Međutim, kao ministar unutrašnjih poslova u vladi, Korošec je, pre svega za račun radikala i dvora, ušao u nova i teška iskušenja.

Svoj pakt sa radikalima Korošec je prvi put javno tačno objasnio govoreći u Kranju 1. avgusta 1927. Tom prilikom rekao je da su razlozi spoljni: opasnost od Italije – što zahteva spoljni i unutrašnji mir – i unutrašnji: ostvarenje interesa Slovenije kroz uspostavljanje samoupravne oblasti i obezbeđenja od pritiska Radićeve politike prema Sloveniji.³⁷ Uprkos Korošćevim nastojanjima da prikrije svoju težnju za revizijom ustava, njegove izjave svedočile su da se taj cilj mora ostvariti ukoliko se želi postići odvajanje Slovenije u posebnu autonomnu oblast i iznudjivanje većih samoupravnih povlastica od drugih pokrajina. Za ostvarenje ovih ciljeva Korošec je morao da brani skupštinsku ratifikaciju Netunskih konvencija, naloženu kraljevim ukazom od 27. maja 1928. Zato je kao ministar unutrašnjih poslova zabranio sve demonstracije u zemlji protiv Italije koje su 29. maja 1928. organizovane u Sarajevu, Zagrebu i mnogim mestima širom Dalmacije. U Beogradu i Skoplju 30. maja i Ljubljani 31. maja 1928., sa parolama »dole Musolini, dole Korošec«, sukobili su se studenti sa policijom, a opozicija je u Skupštini 1. juna uzvikivala protiv »krvave vlade zločinca Korošca.«³⁸ Velikim protestima u zemlji i akcijom opozicije, sprečena je ratifikacija, ali je u javnosti širom zemlje ostao kao glavna meta napada A. Korošec.

Najkritičnija i najkontroverznija faza političkog delovanja A. Korošca bio je period 1918–1929. godine. Tada se, dok je on bio ministar unutrašnjih poslova u vladi V. Vukičevića, dogodio atentat P. Račića na hrvatske zastupnike u skupštini (20. juna 1928), zbog čega je celokupna opoziciona štampa pre svih A. Korošca označavala, rečju i karikaturom, kao glavnog krivca. Na osnovu docnijih istoriografskih istraživanja, takve tvrdnje nisu bile bez osnova. Naime, prema zabeleškama kralja Aleksandra može se utvrditi da je A. Korošec bio lični savetnik kralja, pogotovu za pitanja vezana za HSS S. Radića i Hrvatsku uopšte. Aleksandar je više puta u vezi tzv. »hrvatskog pitanja« svojom rukom beležio sugestiju: »Pitati Korošca!«³⁹ Kao čovek blizak Aleksandru Korošec je obavljao za kraljev račun i neke tajne misije u Bugarskoj i Madjarskoj. Što

³⁵ Slovenec, 20. avgust 1927.

³⁶ Odjek, 17. juli 1927.

³⁷ Slovenec, 2. avgusta 1927; Politika, 8. avgusta 1927; Vreme, 15. avgusta 1927.

³⁸ Politika, 1. juna 1928; Jedinstvo, 8. juna 1928.

³⁹ Arhiv SSIP – Dvorska arhiva, Beleške kralja Aleksandra

se atentata tiče, prema svedočenju Koroščevog šefa kabineta Stanka Majcena, večje uoči atentata P. Račić je proveo više časova u razgovoru »iza zatvorenih vrata« sa Korošcem u Ministarstvu unutrašnjih dela u Beogradu.⁴⁰ Istog dana 19. juna 1928, P. Račić je bio vidjen i u dvoru, a prema kazivanju istoričara B. Krizmana, njegov otac bivši ministar Hinko Krizman tvrdio je da je Korošec upozorio poslanike JK da 20. juna ne sede iza poslanika HSS, gde im je, inače, bilo mesto. Kao ministar unutrašnjih poslova Korošec je već 20. juna naredio svim županima »da se zabrane sve novine koje bi žalosni slučaj u Narodnoj skupštini neverno predstavljale...«⁴¹ Na kraju, umesto ostavke zbog ozbiljnog udara na unutrašnji mir zemlje i odgovornosti službe kojoj je stajao na čelu, uobičajene u parlamentarnim režimima, Korošec je tek posle atentata dosegao svoj najveći politični uspon.

Da bi u nastaloj dubokoj krizi pokazali spremnost na kompromis sa Hrvatima dvorski krugovi su mesto predsednika u novoj vladi prvi put poverili nekome ko nije bio Srbin, pri čemu je, ne slučajno, izbor pao na A. Korošca. Karakteristično je da je on kao predsednik vlade zadržao i svoj raniji resor ministra unutrašnjih poslova. Prema vlastitoj izjavi, Korošec je bio postavljen za prvog prečanskog predsednika vlade kao pogodna ličnost za prevazilaženje sukoba između Beograda i Zagreba, »za stvaran kontakt između merodavnih faktora u sporu«, ili kako je izjavio nemačkom poslaniku u Beogradu »kao sredstvo za nuždu prema unutra i kao realnu tablu prema spolja«.⁴³

Dolazak Korošca na mesto predsednika vlade u Srbiji je prihvaćen kao spasonosno, ali prelazno i kratkotrajno rešenje, s tim da njegova vlada mora rešiti dva osnovna zadatka: zaključenje novog međunarodnog zajma i konačno ratifikovanje Netunskih konvencija, koje su, pre svega, pogadjale Hrvatsku. I dok su hrvatski opozicioni političari protestovali, a Prvislav Grizogono označavao Korošca kao »čoveka bez skrupula« koji, kao prečanin, treba da »pritisne Hrvate«, srbijanski krugovi oko demokrata, radikala i dvora verovali su da će on borbu protiv Zagreba u cilju smirivanja stanja sa uspehom izvesti.⁴³ Narodna skupština je tako na predlog vlade A. Korošca ratifikovala Netunske konvencije 13. avgusta 1928.

Za vreme Korošćeve vlade nastavljena je njegova policijska politika čvrste ruke, kao prema opoziciji, tako naročito prema komunistima, masonima, ali i velikoalbanским i velikobugarskim terorističkim organizacijama. Bio je i na čelu otpora klerikalnih snaga protiv Sokola Kraljevine Jugoslavije, kao liberalne i unitarističke organizacije. Korošćeva vladavina zapamćena je i po njegovom projektu za reviziju ustava, prema kome bi zemlju trebalo podeliti na tri oblasti, uređene prema partijskom principu i federalno-konfederalnim odnosima. Srbijom, Južnom Srbijom (Makedonijom), Crnom Gorom i većim delom Bosne upravljali bi radikali i demokrati, Hrvatskom,

⁴⁰ B. Petranović – M. Zečević, Jugoslavija 1918–1988, tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988, 307–308.

⁴¹ N. Jovanović, Politički sukobi u Jugoslaviji 1925–1928, Beograd 1974, 280.

⁴² Isto, 307.

⁴³ Isto, 308.

Dalmacijom i delom Bosne Hrvatska seljačka stranka, a Slovenijom – SLS.⁴⁴ Svojom revnosnom policijskom službom u borbi protiv svih pojava »antidržavnih raspoloženja«, Korošec je u praksi vešto utirao put nastupajućoj monarhodiktaturi.

Oštre mere Koroščevog režima izzazvale su nezadovoljstvo i otpore u čitavoj zemlji, posebno u Hrvatskoj koju su najviše i pogadjale. U Srbiji, medju opozicijom, ali i u vladinoj koaliciji, sve je više raslo nezadovoljstvo prema njegovoj politici. Početkom decembra Lj. Davidović, u ime svog krila u Demokratskoj stranci, zahtevao je raskid koalicije sa A. Korošcem. U otvorenom pismu Lj. Davidovića upućenom Korošcu 7. decembra 1928. predsednik vlade se upozorava da svoju politiku vodi autokratski, da je njegov režim reakcionaran, da je doveo u pitanje postojanje demokratije, parlamentarizma i ustavnosti, i da se, kao posledica svega, može ponoviti »rdjavi presedan zagrebački«.⁴⁵ Neposredni povod za nezadovoljstvo demokrata u Beogradu bilo je postavljanje za prefekta u Zagrebu aktivnog pukovnika V. Maksimovića, bez njihovog konsultovanja, kao i Koroščevo odbijanje, svakako uz podršku kralja Aleksandra, da im ustupi portfelnj ministra unutrašnjih poslova.⁴⁶ Odnos Korošca prema Hrvatima bio je tako razlog za šire nezadovoljstvo u demokratskim krugovima u Srbiji, a njegova vlada je za kralja Aleksandra predstavljala samo dobijanje u vremenu da bi mogao da ostvari svoje autokratske namere. U tome mu je najviše pomogao skupštinski atentat od 20. juna 1928., u vreme kada je A. Korošec bio ministar policije, koji je definitivno zapečatio sudbinu parlamentarizma u Kraljevini Jugoslaviji.

Vlada je dala ostavku 30. decembra 1928., sa Koroščevim obrazloženjem da je bilo nemoguće likvidirati razmimoilaženja izmedju vladinih stranaka u pogledu odnosa prema zagrebačkoj opoziciji.⁴⁷ Glavni razlog za ostavku bila je, ustvari, odluka Lj. Davidovića o izlasku iz vladine četvorne koalicije. Kada je podnosio ostavku kralju Aleksandru Korošec mu je izneo i svoje mišljenje o tome šta bi dalje trebalo raditi, ali je kralj ovoga puta postupio suprotno od mišljenja svog poverljivog savetnika. I pored svega, posle državnog udara od 6. januarja 1929, Korošec je ostao veran Aleksandru, pristavši da kao jedini stranački lider udje u vladu generala Petra Živkovića. Bez obzira na sporno mišljenje da li se sam ponudio, ili ga je kralj pozvao, Korošec je ovim korakom učinio veliku uslugu diktatorskom režimu, ne samo njegovom prihvatanju u Sloveniji, već, kako je i sam kralj isticao, pre svega u inostranim političkim krugovima.⁴⁸ Sa svoje strane, Korošec je smatrao da mora ući u vladu P. Živkovića, jer bi u suprotnom njegovo mesto bilo ponudjeno nekom od slovenačkih liberala, što bi bilo opasno za položaj SLS u Sloveniji. Svoju povlašćenu poziciju u vladi diktature Korošec je iskoristio da na važna mesta u upravi i privredi, kako u Beogradu, tako i u Ljubljani, postavi svoje partijske prijatelje.

Sprečivši svojom podrškom Aleksandrovoj diktaturi prvi mogući udar na interese svoje stranke u Sloveniji, A. Korošec se u vladi P. Živkovića nije dugo zadržao. Nasto-

⁴⁴ Politika, 15. decembar 1928.

⁴⁵ Politika, 10. decembar 1928.

⁴⁶ B. Gligoričević, n. d. 542-545.

⁴⁷ Politika, 31. decembar 1928.

⁴⁸ T. Stojkov, Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935, Beograd 1969, 75.

janja režima za bližom saradnjom i sa slovenačkim liberalima, zatim neslaganje sa vladinom deklaracijom od 4. jula 1930, bili su razlog za Koroščevu ostavku »iz zdravstvenih razloga«, podnetu u septembru 1930. Bilo je očigledno da Korošec, zbog svog i stranačkog ugleda, nije više želeo da lično i dalje bude u »generalskoj vladi«, pa je, da bi i dalje ostao u bliskoj vezi sa njom, na svoje mesto poslao pripadnika SLS i bana Dravske banovine, D. Serneca. Od dva opoziciona centra, Zagreba i Beograda, Korošec se, zajedno sa JMO, držao Beograda. Kada je kralj pokušao da ga u leto 1931. privoli, zajedno sa radikalskim prvakom A. Stanojevićem, na saradnju, Korošec je za moment ispoljio svoju staru slabost da kralju pomogne »u kritičnom trenutku«, ali je ovoga puta odbio njegovu ponudu, sledeći primer svojih radikalskih prijatelja. Krajem 1931. i početkom 1932. Korošec je ponudio jedan nacrt za sporazum građanske opozicije i novu podelu države, kao i jedan nacrt memoranduma kralju, što je, međutim, ostalo bez odjeka. Zabeleženo je, ipak, u javnosti da je u traženju izlaza iz nastale krize u zemlji, najaktivniji stranački lider u to vreme bio A. Korošec.

Posle objavljivanja Rezolucije Seljačko-demokratske koalicije od 7. novembra 1932 (Zagrebačke punktacije), usledio je sličan postupak voćstva SLS, koji je naišao na veliko iznenadjenje u političkim krugovima u zemlji i inostranstvu. Naime, na samu Novu 1933. godinu u Sloveniji je rasturan letak kao »Deklaracija SLS« sa potpisom A. Korošca, nazvana vrlo brzo zbog sličnosti sa rezolucijom SDK i svojih 5 tačaka – »Koroščeve punktacije«.

Najveće iznenadjenje izazvali su zahtevi u Deklaraciji za ujedinjenjem svih Slovenaca iz četiri države u »jedinственu političku celinu«, i preuredjenjem »SHS« države na novim osnovama ravnopravnih jedinica. U režimskim krugovima ova Deklaracija je imala burne reakcije, tako da je ubrzo od strane voćstva SLS odštampana nova verzija teksta, dopunjenja državotvornim izjavama, kao što je naprimer, bila nova rečenica uz prvu tačku: »Slovinci se u Jugoslaviji smatraju kao u sopstvenoj državi i slobodni« i sl. Prema docnijem svedočenju samog Korošca on je »njegove« punktacije potpisao pod pritiskom voćstva SLS, a naročito jake grupe federalista u njegovim redovima, koji su bili protivni Koroščevoj »umerenoj politici« autonomije.⁴⁹ Pokušaj vladajućih vrhova da privole voćstvo SLS na saradnju nije uspeo, a onda je krajem januara 1933. došlo do hapšenja i konfiniranja na neodređeno vreme A. Korošca, F. Kuloveca, M. Natlačena i A. Ogrizena, kao predsednika i članova Izvršnog odbora SLS. Korošec je prvo interniran u Vrnjačku banju a zatim na Hvar. Obziri i slabost kralja Aleksandra prema Korošecu došli su do izražaja i ovoga puta: za isti prestup V. Maček je bio osuđen na tri godine zatvora.

Posle izvesnog zatišja voćstvo SLS je prilikom opštinskih izbora u oktobru 1933. najavilo novu političku orijentaciju – prekid sa apstinencijom i aktivno učešće u događajima. Početkom 1934. Korošca na Hvaru posećuju izaslanici nekih stranaka u nastojanju da dobiju njegov pristanak za obrazovanje koalicione vlade. On je, međutim, zajedno sa JMO, odbio učešće u vladi Bogoljuba Jeftića. Preko svojih emisara i kralj je od Korošca tražio izjavu lojalnosti, prihvatanje Ustava iz 1931. i odricanje od »punk-

⁴⁹ Isto, 221–223.

tacija«. Korošec je i ovoga puta pokazivao spremnost da prihvati kraljev poziv, ali ga je preduhitrila pogibija Aleksandra u Marselju 9. oktobra 1934.

Na vest o pogibiji kralja Korošec je na svoju ruku napustio Hvar i došao u Beograd. Smatrao je da je Jugoslavija ozbiljno ugrožena i da mora biti u centru odlučivanja o njenoj daljoj sudbini. Da je bio u pravu potvrdila je i odluka vlasti da se Korošec i drugi prvaci SLS oslobode konfinacije, što je obrazloženo time da »izvesni postupci i manifestacije od strane g. dr Korošca u poslednje vreme u sebi impliciraju promene ranijeg stava...«⁵⁰ Tu činjenicu ubrzo je potvrdio i sam Korošec, potpisivanjem tzv. Knjaževačkog protokola o stvaranju političke zajednice između radikala i SLS. Ponovnim vezivanjem za radikale Korošec je želeo da što pre dodje na vlast, kako bi se odupro velikom naletu liberala iz Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS) u Sloveniji. Međutim, u vođstvu SLS za petomajске izbore 1935. došlo je do podele, jer je jedan deo vođja (F Kulovec, M. Natlačen i dr.) bio protiv Korošćeve saradnje sa radikalima oko Glavnog odbora, a za savez sa V. Mačekom.⁵¹ Posle izbora obrazovana je vlada Stojadinović-Korošec-Spaho, na čemu su duže vreme radila vođstva opozicionih radikala, SLS i JMO. Da bi udovoljili odredbama postojećih zakona ove stranke su se ujedinile u jednu političku organizaciju, tzv. Jugoslovensku radikalnu zajednicu (JRZ). Korošec se tako ponovo vratio u jugoslovensku politiku, ovoga puta opet kao ministar unutrašnjih poslova, u momentu kada je nastupio kraj diktature i započeta nova etapa u unutrašnjoj i spoljnoj politici zemlje. Smanjivao se uticaj Male Antante a jačale su veze sa osovinoš Rim-Berlin. Zbog ometanja antijugoslovenskog rada Kulturbunda, naročito kao ministar unutrašnjih poslova, A. Korošec je od strane nacističke Nemačke bio smatran među jugoslovenskim političarima kao najistaknutiji neprijatelj Rajha. Bilo je zabeleženo i njegovo nedovoljno angažovanje na strani Vatikana i katoličke crkve u sukobu oko konkordata 1937. godine.

Pošto je posle decembarskih izbora 1938. podneo ostavku, u februaru 1939. Korošec je bio u krugu ministara koji su po nalogu kneza Pavla Karadjordjevića oborili vladu M. Stojadinovića, zbog njegove odbojnosti prema Hrvatima i naglašenim vezama sa fašističkim silama. Odlazak Stojadinovića omogućio je dogovor krune sa Hrvatima zaključenjem poznatog sporazuma Cvetković-Maček od 23. avgusta 1939, po kome je stvorena Banovina Hrvatska. Njenim utemeljenjem prihvaćena je federalistička orijentacija za preuredjenje države, te je vođstvo SLS odmah reagovalo tražeći formiranje slovenačke banovine, koja je, zahvaljujući upornom političkom radu A. Korošca i slovenačkoj nacionalnoj homogenosti, u mnogim praktičnim aspektima već funkcionisala, i trebalo je još samo zvanično, u novonastalim uslovima, urediti njen položaj. Na tome je radila i komisija pri vladi u kojoj su ispred SLS bili Miha Krek i Stanko Majcen.⁵² I dok je Banovina Hrvatska počela svoj »državni« život, ostvarenje projekata o banovini Sloveniji i trećoj jedinici, nazvanoj »srpske zemlje«, sprečili su izbijanje drugog svetskog rata, a ubrzo i raspad Jugoslavije. U međuvremenu Korošec je postavljen za predsednika Senata a 1940. ulazi u vladu Cvetković-Maček kao ministar prosvete.

⁵⁰ Politika, 22. oktobar 1934.

⁵¹ Arhiv Jugoslavije, Zbirka Jovana M. Jovanovića, Korošćev cirkular za izbore 1935.

⁵² B. Petranović, Istorija Jugoslavije 1918-1988, I, Beograd 1988, 298.

U svom skromnom stanu u ulici Kralja Milutina u Beogradu, u prisustvu starog sluge, brata poznatog srpskog književnika Stevana Sremca, A. Korošec je umro 14. XII. 1940. Javnost u Srbiji, sa uobičajenim poštovanjem, propratila je njegovu smrt. Gotovo svi listovi u Beogradu u objavljenim nekrolozima označili su A. Korošca kao velikog slovenačkog i jugoslovenskog političara, jednog od najistaknutijih boraca za očuvanje Jugoslavije.

O ličnosti A. Korošca do sada je sa srpske strane nesumnjivo najkompletniju ocenu ostavio prvak Zemljoradničke levice i profesor Pravnog fakulteta u Beogradu dr Dragoljub Jovanović. Njegova slika utoliko je objektivnija što je Jovanović imao razloga da bude prema Korošcu i negativno određen, s obzirom da ga je ovaj, dok je bio ministar unutrašnjih poslova, hapsio i zatvarao. Evo nekoliko Jovanovićevih ocena: »Postavljen istorijski, Korošec stoji izmedju dva Kreka. Prema jednom znači pad, prema drugom se uzdiže kao planina. Od Janeza 'Evangelista' je primio ne samo klerikalni nego i jugoslovenski pokret medju Slovencima, pa išao i šire... Korošec je očuvao telo pokreta ali je osiromašio dušu svih njegovih tvorevina... držao je resore vrlo važne za jednog katolika i za čoveka sa granice vrlo delikatne: saobraćaj, unutrašnje poslove i prosvetu. Svuda je ispoljio sposobnost da upravlja i dao dokaz da država u nje ga može imati poverenja... Kada nije bio ministar uspešno je predavao zadrugarstvo na Poljoprivednom fakultetu u Beogradu, a na čelu Glavnog združnog saveza Jugoslavije umeo je da zadovoljava Sloveniju a da ne šteti ostale krajeve. Na opšte iznenadjenje najbolji je bio u policiji. Kao pravi Jugosloven, gonio je opozicionare podjednako svuda... Komuniste je stezao bez milosti, ma gde se pojavili. U njihovim redovima nikada nije bilo toliko provala, sudjenja i osuda na dugačke robije, kao kad je on držao unutrašnje poslove. Svoje službenike, velike i male, štiti je... Od policije je napravio opštedržavnu i specijalizovanu ustanovu, kakva se vidja samo u totalitarnim državama...

Korošec je bio za Jugoslaviju, ali nikad nije isticao samo jugoslovenstvo... Korošec je bio samo interniran.. zato što je kralj takodje smatrao da mu je potreban, drugo, što je poverovao da su Puntkacije - pravljene u Ljubljani bez njega ... rano 1924... sam za Korošeca rekao da je, 'političar velikog formata', stvoren za veću zemlju nego što je Slovenija i za državu znatniju od Jugoslavije... Umro je sa 69 godina i to gore nego što je zaslužio. Naša nacionalna tradicija zahteva da veliki političari umru kao opozicionari... bio je ministar prosvete, pa je njegova smrt dočekana sa većom radošću nego iko ga velikaša. Sve škole su odmah bile raspuštene, sve ulice i kuće odjednom oživele...

Rekoh, političar i državnik znatnog ranga... kao da nije dolazio sa državne periferije, igrao je uvek velike uloge. Iako klerikalac u zemlji sa nekoliko religija mogao je da drži najviša mesta zahvaljujući širini i toleranciji Beograda i Srbije. U Ljubljani su mu zamerali da je premalo Slovenac... drugi političari su nalazili da mnogo vuče u svoju pokrajinu. U stvari, Korošec se ponašao u većoj meri kao Jugosloven nego ma koji ministar u prvoj Jugoslaviji. Imao je širok horizont i veliku veštinu, dobre nerve i opštu kulturu. Nisu ga sputavali skrupuli, pravio je kompromise, mnogo taktizirao, ali se držao svoje glavne linije - slovenačke i jugoslovenske... Njemu je bilo sve dopušteno, kao čoveku bez koga se ne može.«⁵³

⁵³ D. Jovanović, Ljudi, Ljudi, Medaljoni 56 umrlih savremenika, Beograd 1973, 418-428.

Ovakav politički portret A. Korošca iz pera uglednog srbijanskog političara D. Jovanovića, može se uzeti kao rezime mnogih ocena i mišljenja datih u Srbiji o ovom istaknutom slovenačkom i jugoslovenskom političaru. Kratak pregled važnijih događaja i zbivanja vezanih za političku delatnost A. Korošca u jugoslovenskoj državi 1918–1940. koji su izneti u ovom radu, idu u prilog takvom zaključku.

Momčilo ZEČEVIĆ

EINIGE ANSICHTEN IN SERBIEN ÜBER DIE POLITISCHE TÄTIGKEIT

VON DR. ANTON KOROŠEC 1918–1940

Z u s a m m e n f a s s u n g

Kontakte mit serbischen Politikern aus der Monarchie nahm Korošec bereits vor dem ersten Weltkrieg auf, der erste Kontakt mit Politikern aus Serbien erfolgte erst im November 1918, als er mit ihnen schon über entscheidende Fragen des künftigen jugoslawischen Staates verhandelte. In seinem ersten Kontakt gelang es ihm eigentlich die konföderale Genfer Deklaration zu erreichen, die aber sowohl von den serbischen Politikern als auch vom Hote in dem Moment suspendiert wurde, als sie mit den kroatischen Serben Kontakt aufnahmen. Korošec wurde für sein Verhandlungsziel mit einem Zwangsaufenthalt in der Schweiz »belohnt«. Nach seiner Rückkehr nach der Vereinigung gelang es Korošec trotzdem schnell das Mißtrauen serbischer politischer Kreise mit Anlehnung an den Thronfolger Alexander abzubauen, was die Konstante seiner Belgrader Politik darstellte. In den ersten Jahren des neuen Staates umfaßte seine politische Richtung die taktische Annahme des unitaristischen Konzepts in Belgrad, in Slowenien dagegen Positionsfestigung der Slowenischen Volkspartei und Sorge tragen für das slowenische nationale Interesse in bezug auf die Autonomie und den Kampf um die Grenze in Kärnten. Nach der Kärntner Volksabstimmung übertragung er den Schwerpunkt auf die slowenische Autonomie und Neutralisierung slowenischer Liberaler. Die politische Tätigkeit richtete er auf die Gründung des parlamentarischen Klubs aus, Anlehnung an serbische Radikale und eine scharfe Widersetzung gegenüber Radić und seiner HRSS. In der serbo-kroatischen Konfrontation schloß er sich die ganze Zeit der serbischen Seite an.

In der Verfassungsdebatte setzte sich der Jugoslawische Klub von Korošec für das Konzept der Teilung des Staates in 6 autonome Länder (Serbien, Vojvodina, Montenegro, Kroatien und Slawonien, Bosnien- und Herzegowina mit Dalmatien, Slowenien) ein. Solch eine Ausweitung von Autonomien auf den ganzen Staat seinerseits setzte ihn einer scharfen Kritik serbischer politischer Kräfte aus, teilweise fand er seine politischen Verbündeten in den Radikalen. Die Widersetzung unitaristischer Verfassungsordnung verschlechterte aber das Verhältnis von Korošec den Pašić-Radikalen und dem König gegenüber. Korošec ging nach der Stimmhaltung über die Vidovdan-Verfassung bis zum Jahre 1927 in die Opposition, als er der Regierung beitrifft. In der großen Staatskrise, die durch den Mord an Stjepan Radić hervorgerufen wurde, wurde Korošec der erste und einzige Nichtserbe-Ministerpräsident im Zeitraum zwischen beiden Weltkriegen, obwohl er als Innenminister moralisch für das Attentat verantwortlich war. Es gibt aber auch Indizien dafür, daß, er an der Unterrichtung des Attentäters P. Račić mitwirkte. Auch in der Regierung nach der Einführung der Diktatur vom 6. Januar war Korošec der einzige bedeutendere Politiker und durchweg vertraulicher Berater des Königs. Deshalb waren die Laibacher Vorverträge von Korošec mit der Forderung nach Föderalisierung des Staates für die serbischen politischen Kreise eine große Überraschung und bewirkten stürmische Reaktionen. Einen Monat nach ihrer Veröffentlichung wurde der gesamte Exekutivausschuß der SLS verhaftet. Korošec aber wurde nach Vrnjačka banja und die Insel Hvar konfiniert. Nach der Nachricht über den Tod des Königs kam er von sich aus nach Belgrad, wurde danach befreit und trat nach den Wahlen am 5. 1935 der Regierung der Jugoslawischen radikalen Vereinigung (SLS, Radikale und der Jugoslawische muslimanische Ausschuß) als Innenminister bei.

Anlässlich seines Todes brachten sichtliche serbische Politiker die Meinung zum Ausdruck, daß er Jugoslawe war, ohne dabei zu vergessen Slowene zu seine, obwohl man ihm in Laibach vorwarf, zu wenig Slowenew zu sein. Am besten aber bewährte er sich als Innenminister, verfolgte er doch mit gleichem Eifer alles.